

ПОЕТИЧНА ШЕВЧЕНКІАНА НА УРОКАХ ПОЗАКЛАСНОГО ЧИТАННЯ: МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Випуск 1 (31).

Харіна О. Поетична Шевченкіана на уроках позакласного читання: методичний аспект; 9 стор.; кількість бібліографічних джерел – 3; мова – українська.

Анотація. Стаття порушує проблему вивчення поетичної Шевченкіани в школі. Автор пропонує прийоми роботи на уроках позакласного читання та літератури рідного краю з «поетичною критикою».

Ключові слова: поетична Шевченкіана, читацька компетентність, групові та індивідуальні завдання, сучасні технології.

Учитель-словесник покликаний спрямовувати й підвищувати інтерес учнів до художньої літератури, удосконалювати їхню культуру читання, виховувати вдумливого потенційного поціновувача «красного письменства». Проблема залучення школярів до активної читацької діяльності не нова, шляхи її вирішення цікавили багатьох науковців, зокрема Т. Бугайко й Ф. Бугайка, В. Неділька, Б. Степанишина, Є. Ломоноса, Н. Волошину, Л. Мірошніченко, Г. Токмань, А. Ситченка, О. Ісаєву.

Уроки позакласного читання передбачають самостійне прочитання творів, рекомендованих чинною програмою чи обраних на розсуд учителя, та їх обговорення, найкраще формують читацьку компетентність учня, що має такі складові:

– *освітньо-змістовий аспект читацької культури* – загальна начитаність (літературна ерудиція, знання текстів прочитаних творів), фактичні знання з літератури (теорії та історії літератури, літературної критики, оволодіння логікою аналізу творів);

– *практичний аспект самостійного читання* – уміння інтерпретувати, усно та письмово висловлювати свої роздуми щодо певного літературного явища, обговорювати його, обмінюючись читацькими враженнями з однокласниками, дискутувати, відстоювати власну думку;

ціннісно-орієнтаційний аспект читацької культури – здатність сприймати конкретні художні твори, оцінювати їх на основі власних почуттів; особисті читацькі інтереси, естетичний смак загалом [3, с. 189].

В аспекті методики літератури важливим є питання розширення можливостей донесення біографічного матеріалу до старшокласників, наближення їх до розуміння особистості письменника. Відтак ставимо за мету конкретизувати принцип діалогізму (як теоретичну засаду шкільного осмислення життєпису митця), а також прийоми роботи

на уроках позакласного читання та літератури рідного краю, на яких вивчається поетична Шевченкіана.

Проаналізувавши чинні програми з української літератури, дійшли висновку, що чільне місце на уроках позакласного читання належить прозовим творам про Т. Шевченка. Науковці пропонують здебільшого нетрадиційні форми цієї роботи: уроки поглибленого обговорення книги, складання анотацій та рецензій на прочитану книжку, композиції, концерти, семінари, вікторини, уроки-зустрічі, урок-пам'ять, урок-диспут, урок-роздум, урок-прес-конференція, інтегрований урок тощо. Акцентується увага й на таких формах роботи, як: теле-, відео-, кіноурок, використання комп'ютерної техніки [2, с. 63.].

Зважаючи на положення М. Бахтіна про діалогічність читацьких поглядів, уважаємо доцільним долучення до полілогу ««письменник – учитель – учень» ще одного учасника – митця, котрий відгукнувся на певне літературне явище, подію, залишив поетичні спогади чи роздуми про свого співбрата по перу» [1, с.7]. При підготовці до таких уроків учителеві-словеснику в нагоді стане праця М. Сікорського ««Володар у царстві духа» (Поетичний життєпис Тараса Шевченка)», посібник В. Пахаренка «Шкільне шевченкознавство» та навчальний посібник О. Куцевол «Життя і творчість письменника в дзеркалі «поетичної критики»» [1].

Багаторічний особистий досвід викладання літератури в школі дає підстави зробити висновок: залишається в пам'яті учня тільки те, що пройшло через його серце, емоції, переживання. Тож переконані, що поетична Шевченкіана зробить поштовх почуттям, думкам школярів, сприяє щирому діалогу про таємниці художнього слова, дасть змогу порівняти власні інтерпретації творів Кобзаря з оцінками авторитетних митців, які є й уважними та вдумливими читачами, літературними критиками.

Уважаємо методично виправданим проведення уроків, на яких вивчається поетична Шевченкіана, у дев'ятому класі після розгляду творчості

великого Кобзаря. Сучасний учитель, готуючи систему роботи з позакласного читання, прагне розвивати всі елементи читацької культури, проголошуючи такі правила самостійного опрацювання учнями художнього чи наукового матеріалу: не поспішай кликати на допомогу, аналізуючи твір; намагайся по-своєму його витлумачити; знайди в тексті докази для своєї версії його змісту й значення; зістав свої враження від твору з існуючими відгуками про нього. Тож доцільними будуть, на нашу думку, випереджувальні групові та індивідуальні завдання для учнів, а саме: підберіть назву майбутнього уроку, використовуючи цитати прочитаних творів поетичної Шевченкіани; випишіть афоризми з поезій, подумайте, який із них може слугувати епіграфом до уроку; доберіть автопортрет Кобзаря, який, на вашу думку, найбільше відповідає темі, проілюструйте доречними рядочками «поетичної критики»; створіть презентації фотографій, відеоролики про місця, пов'язані з подією, зображеною у вірші; музичні ілюстрації чи кліп до вивченого твору. Деякі види роботи носитимуть дослідницький характер, зокрема при аналізі поезії В. Юхимовича «Десять тисяч Шевченкових» доцільною буде робота з двотомним словником Шевченкової лексики, а також коментування думки нашого сучасника: «Зробили більш, ніж десять армій / Ці десять тисяч слів твоїх», виразне читання акровірша І. Немченка «Його мова». У сонеті «Шевченко», де маємо одну з найкращих у нашій поезії характеристику творчості Кобзаря, запропонуємо дослідити прикметні ознаки інтертекстуальності Є. Маланюка – аплікації, алюзії, асоціативні зближення, а також оригінальні епітети, експресіоністичні метафори, протиставну семантику тьми і світла, ночі й ранку та їх роль у розкритті авторського бачення образу геніального пророка України. Завдання проблемного характеру ставимо до вірша І. Драча «Сковорода і Шевченко»: яку мету переслідував поет, зображуючи зустріч історичних постатей, представників різних епох? Аналізуючи поезію С. Крижанівського «Шевченко в заслання», радимо порівняти з Шевченковою «І знов мені не привезла...»: чи вдалося нашому сучасникові передати почуття поета-в'язня, що нового додав він до образу митця-солдата? Творчий характер має завдання: які картини ви уявляли, читаючи вірш «Сад Тараса Шевченка» цього ж автора?

Ефективним при вивченні «поетичної Шевченкіани» вбачаємо й використання сучасних технологій, зокрема проектної, текстоцентричної, інтерактивної, критичного мислення, комп'ютерної (як допоміжної), а також організації групової навчальної діяльності. Пропонуємо дев'ятикласникам об'єднатися в групи й здійснити аналіз поезій про Т. Шевченка за такими тематичними групами: сучасне сприйняття Шевченкової спадщини (О. Ірванець «Допоки квітне й цвіте благословенна Україна», І. Драч «Сковорода і Шевченко»,

М. Вінграновський «Шевченко», Д. Білоус «Думайте, читайте», І. Немченко «Свагеліє від Кобзаря», А. Гризун «Шевченко», Т. Яковенко «Тарасове слово»); епоха, у яку жив Т. Шевченко, його творчі контакти, уподобання (І. Драч «Смерть Шевченка», Н. Гнатюк «Ликера Полусмакова на могилі Т.Г. Шевченка», С. Караванський «Про Шевченка», Л. Кисельов «Він був як полум'я», П. Гірник «Урок»); взаємозв'язки майстрів слова, продовжувані ними традиції й започатковане новаторство (Б. Грінченко «Некрасові й Шевченкові», Л. Костенко «Твій сміх і плач», А. Камінчук «Кобзар», Н. Нікуліна «Шукаймо у собі Шевченка»); Шевченко на Україні (Л. Талалай «Шевченко на Україні 1859 року», М. Рильський «Він у Києві», Л. Костенко «Повернення Шевченка», А. Малишко «В хвилину сумну, в ранній час...», Д. Білоус «Як Шевченко царського генерала провчив»); багатогранність обдарування (Р. Лубківський «Погляд вічності», В. Лучук «Шевченко малює Пушкіна», В. Рабенчук «Шевченко на Поділлі»); вірші, написані на смерть письменника чи поминальні дати (М. Старицький «На спомин Т.Г. Шевченка», Леся Українка «На роковини Шевченка», П. Куліш «Брату Тарасові на той світ», Б. Лепкий «Умер поет», І. Огієнко «Вставай, Тарасе»); пам'ятники великому Кобзареві (Б.-І. Антонич «Шевченко», Д. Паламарчук «До Шевченка», А. Малишко «На горі Чернечій», С. Гординський «Ось гора від гір найвищих вища», В. Горовченко «Вузкий Шевченків скверик біля храму»). Інтерактивну форму групової діяльності «Мозковий штурм», що передбачає колективну генерацію ідей, варто використати, обговорюючи ще один зразок «поетичної критики», наприклад, вірш І. Драча «Виклик». Школярам пропонується розглянути автопортрет 1860 року, описати його, дати відповідь на запитання: «Чому Іван Драч проти звичного нам образу Кобзаря? Чи згодні ви із закликem скинути “з Шевченка шапку. Та того дурного кожуха...”? Чия позиція, на вашу думку, ближча сучасному поету – Є. Маланюка у вірші “Шевченко” чи Р. Лубківського “Автопортрет. 1860 р.”?» На підсумковому етапі уроку радимо вчителєві виразно прочитати напам'ять поезію А. Камінчука «Кобзар».

Уважаємо доцільним і проведення уроку літератури рідного краю, присвяченого пам'яті Тараса Григоровича в поетичному слові земляків. Оскільки в 1843 році поет відвідав Запоріжжя та острів Хортиця, доречне на етапі підготовки до сприйняття художніх творів опрацювання школярами статті Петра Ребра «Хортиця і Тарас Шевченко» та Юрія Завгороднього «Тарас Шевченко і острів Хортиця: модерні витоки відродження давньої святині». Необхідно розповісти учням і про знамениту «Грушу Булатів» – місце, де жив геніальний син українського народу, перебуваючи на славній запорізькій землі, зачитати поезії В. Хлопкової, Л. Тесленко, В. Коваль «Шевченкова

груша», М. Брацило «Хортиця». Ефективною й улюбленою формою дослідницької роботи школярів є проектування, тож запропонуємо створити антологію «Запорізька поетична Шевченкіана».

На підсумковому етапі вивчення поетичної Шевченкіани варто запропонувати школярам написати творчу роботу, теми для неї взяти з афоризмів, виписаних учнями з віршів про Великого Кобзаря, як-от: «...Шевченко завжди молодий», І. Драч; «Шевченко і сьогодні наш сучасник»,

П. Гірник; «Шукаймо у собі Шевченка», Н. Нікуліна; «...Став душею рідного народу», Т. Яковенко тощо.

Переконані, що потужна сила слова поетичної Шевченкіани на уроках позакласного читання та літератури рідного краю сприятиме емоційному, оригінальному, глибокому діалогу юних читачів з мудрим Кобзарем, автором та художнім твором.

Література

1. Куцевол О. М. Життя і творчість письменника в дзеркалі «поетичної критики»: [навчальний посібник] / О. М. Куцевол. – Вінниця : 2010. – 280 с.
2. Ситченко А. Л. Методика навчання української літератури в загальноосвітніх закладах [Текст]: навч. посіб. для студентів-філологів. – К. : Ленвіт, 2011 р. – 291 с.
3. Токмань Г. Л. Методика навчання української літератури в середній школі: підручник / Г. Л. Токмань. – К. : ВЦ «Академія», 2012. – 312 с.

Ольга Харина

ПОЭТИЧЕСКАЯ ШЕВЧЕНКИАНА НА УРОКАХ ВНЕКЛАСНОГО ЧТЕНИЯ: МЕТОДИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Аннотация. В статье раскрывается проблема изучения поэтической Шевченкианы в школе. Автор предлагает приемы работы на уроках внеклассного чтения и литературы родного края с «поэтической критикой».

Ключевые слова: поэтическая Шевченкиана, читательская компетентность, групповые и индивидуальные задания, современные технологии.

Olga Kharina

SHEVCHENKO'S POETRY AT THE LESSONS OF EXTRACURRICULAR READING: METHODICAL ASPECT

Summary The problem of studying Shevchenko's poetry at school is disclosed in the article. The author offers work techniques at lessons of extracurricular reading and literature of the native land with a 'poetic criticism'.

Key words: Shevchenko's poetry, reading competence, individual and group assignments, modern technology.

Стаття надійшла до редакції 18.12.2013 р.

Харіна Ольга Іванівна – старший викладач кафедри української літератури та компаративістики Бердянського державного педагогічного університету.